

ROK POTÉ: DOPADY REFORMY V OBLASTI PODPORY ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Lenka Felcmanová

je místopředsedkyní České odborné společnosti pro inkluzivní vzdělávání a působí na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Zabývá se problematikou speciálněpedagogické diagnostiky, poradenstvím a inkluzivní pedagogikou. V minulosti působila na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy v Sekci rovných příležitostí ve vzdělávání. Působí jako lektorka v kurzech dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, podílela se na tvorbě Katalogu podpůrných opatření v rámci projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání.

Abstrakt: V rámci příspěvku budou představena nejvýznamnější zjištění vzešlá z reprezentativního šetření zaměřeného na zmapování prvního roku implementace nové právní úpravy v oblasti podpory vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Šetření se zaměřilo na zjišťování názorů učitelů a ředitelů základních škol na průběh zavádění systému nárokových podpůrných opatření a administrativy s ním spojené. Respondenti se mimo jiné také vyjadřovali k překážkám, které jim brání v poskytování účinné podpory žáků se SVP.

Klíčová slova: žák se speciálními vzdělávacími potřebami, podpůrná opatření, právní úprava

METODIKA ŠETŘENÍ

Před koncem školního roku 2016/2017 Nadace Open Society Fund Praha, Česká odborná společnost pro inkluzivní a Českomoravský odborový svaz pracovníků školství zadaly realizaci reprezentativního dotazníkového šetření, jehož cílem bylo zmapování zavádění změn ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami platných od září 2016. Cílem šetření bylo získat bližší informace o zkušenostech ředitelů a učitelů základních škol s implementací novelizované legislativní úpravy zavádějící systém nárokových podpůrných opatření. Šetření na základě dodaného dotazníku zrealizovala výzkumná agentura Nielsen Atmosphere metodou CAWI.⁶ Reprezentativní vzorek ředitelů a učitelů ZŠ byl vybrán z databáze škol České republiky spravované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT) a zahrnoval 507 učitelů a 126 ředitelů základních škol ze všech krajů.

⁶ Computer Assisted Web Interviewing; sběr dat prostřednictvím strukturovaných elektronických dotazníků.

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

71 % oslovených učitelů uvedlo, že pocítují dopad legislativních změn ve vzdělávání žáků se SVP od září 2016. Méně změny pocítují učitelé ve věku do 35 let, více učitelé ve věku 36 až 45 let a učitelé působící na druhém stupni základních škol.

49 % ředitelů a 38 % učitelů uvádí, že jim novela školského zákona umožnila či částečně umožnila poskytnout lepší podporu žákům se SVP. Jako hlavní přínos respondenti nejčastěji uváděli zajištění finančních prostředků na asistenty pedagoga a pomůcky pro žáky (75 % ředitelů a 35 % učitelů, kteří uvedli, že jim novela v něčem pomohla). Druhým nejčastěji uváděným přínosem bylo získání pracovníka na pozici asistenta pedagoga. 42 % ředitelů a 39 % učitelů uvedlo, že jim novela k poskytnutí lepší podpory žákům se SVP nepomohla. Přínos novely pro podporu vzdělávání žáků se SVP častěji negativně hodnotili ti učitelé, kteří zároveň uvedli, že o ní nejsou dostatečně informováni, a také učitelé starší 46 let.

Polovina učitelů považuje některý z nových administrativních úkonů spojených s novelou za neúměrně zatěžující, druhá polovina nikoliv. Ve skupině ředitelů škol mírně převažují ti, kteří vnímají zvýšenou administrativu (57 %). Nárůst administrativy jako pocítovanou změnu uváděli ve větší míře učitelé, kteří současně uvedli, že se necítí být dostatečně poučeni o novele školského zákona. Respondenti byli zároveň dotázáni, které nové administrativní úkony vnímají jako zatěžující. Zde ředitelé i učitelé uváděli nejčastěji administrativu obecně, dále plán pedagogické podpory, individuální vzdělávací plán a vyplnění dotazníku z poradenského zařízení. Individuální vzdělávací plán však nebyl zaveden novelou školského zákona, školy jej pro žáky se SVP zpracovávají již od roku 2004. Novelou vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, byly od září 2017 zmírněny podmínky pro zpracování plánu pedagogické podpory. Ten již není nutné zpracovávat vždy, když jsou žákovi poskytována podpůrná opatření 1. stupně. Je tedy pravděpodobné, že vnímání administrativní náročnosti se z pohledu učitelů od realizace výzkumu o něco snížilo.

Někteří ředitelé také poukazovali na zbytečné udělování souhlasu se zřízením funkce asistenta pedagoga ze strany krajského úřadu. Pokud je školským poradenským zařízením asistent pedagoga doporučen, krajský úřad nemůže zřízení této funkce v novém systému zamítnout. Stejně tak krajský úřad již nerozhoduje o výši přidělených prostředků škole, ta je dána normovanou finanční náročností stanovenou ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. Povinnost získat souhlas krajského úřadu je tedy v novém systému nadbytečná, protože nemá žádnou regulativní funkci. Její zrušení je plánováno od následujícího školního roku.

Údaje z šetření potvrzují, že základní školy hlavního vzdělávacího proudu vzdělávají žáky se SVP již řadu let. Pro naprostou většinu z nich není vzdělávání těchto žáků novou zkušeností. Dlouhodobé zkušenosti se vzděláváním žáků se SVP deklarovalo 94 % ředitelů zapojených v šetření. Absenci dosavadní zkušenosti se vzděláváním žáků se SVP uvedla pouze 2 % ředitelů.

V oslovených školách mají nejčastěji zkušenost s žáky s vývojovými poruchami učení (97 %), vývojovými poruchami chování, vadami řeči a sociálním znevýhodněním. Nejméně mají učitelé zkušenost s žáky se smyslovým postižením, chronickým a psychickým onemocněním. Nízká míra zkušenosti s žáky se zrakovým a sluchovým postižením je dána celkovým nízkým výskytem tohoto postižení v dětské populaci. Ve školním roce 2016/2017 mělo (bez přidruženého postižení) zrakové postižení 589 žáků a sluchové postižení 730 žáků z celkového počtu 906 188 žáků v základním školství. Chronická a psychická onemocnění nejsou ve statistických ročenkách MŠMT evidována.

Tabulka: Hodnocení učitelů – jak se jim daří pracovat s žáky s uvedenými speciálními vzdělávacími potřebami⁷.

DRUH SVP	1 – VELMI SNADNO	2 – SPÍŠE SNADNO	3	4 – SPÍŠE ŠPATNĚ	5 – VELMI ŠPATNĚ
Vývojové poruchy učení	11 %	52 %	30 %	4 %	3 %
Sociální znevýhodnění	11 %	36 %	33 %	13 %	7 %
Vady řeči	15 %	48 %	29 %	5 %	3 %
Tělesné postižení	28 %	47 %	20 %	4 %	2 %
Sluchové postižení	18 %	42 %	35 %	2 %	3 %
Chronické onemocnění	23 %	50 %	20 %	4 %	3 %
Mentální postižení	5 %	26 %	35 %	15 %	19 %
Vývojové poruchy chování	2 %	21 %	40 %	20 %	16 %
Poruchy autistického spektra	7 %	30 %	36 %	14 %	13 %
Nedostatečná znalost vyučovacího jazyka (cizinci)	6 %	33 %	33 %	17 %	11 %
Zrakové postižení	17 %	43 %	33 %	3 %	4 %
Psychické onemocnění	2 %	20 %	36 %	21 %	21 %

⁷ Součet některých sloupců neodpovídá hodnotě 100 % v důsledku zaokrouhlení.

Šetření také zjišťovalo, zda jsou pedagogové seznámeni s hlavním cílem novely školského zákona, kterým je zavedení systému nárokových podpůrných opatření pro všechny žáky se SVP. Tento cíl uvedlo téměř 40 % ředitelů i učitelů. Více než dvě pětiny ředitelů vidí podstatu novely školského zákona ve vzdělávání všech žáků se SVP v běžných školách. Stejného názoru je i polovina dotázaných učitelů. 7 % učitelů a 12 % ředitelů se domnívá, že cílem novely je zrušení speciálních škol. O tom, že podstatou novely je vzdělávání všech dětí se SVP v běžných školách, jsou přesvědčeni především ředitelé a učitelé, kteří mají ve své škole nízký podíl žáků se SVP. Zvedení systému nárokových podpůrných opatření pro všechny žáky se SVP za podstatu novely častěji považují ředitelé ve věku do 45 let.

Dostatečně informovaní o postupu při stanovení druhů a stupňů podpůrných opatření u žáků se cítí být spíše ředitelé (67 %) než učitelé (49 %). Také v problematice poskytování podpůrných opatření konkrétním žákům se cítí být informován o něco vyšší podíl ředitelů (64 %) než učitelů (55%). Více informovanými se v postupech stanovování podpůrných opatření cítí být učitelé, kteří mají ve školách vyšší podíl žáků se SVP. Dostatečně informovaní se cítí být také ředitelé nad 45 let.

Shodně téměř 60 procent ředitelů i učitelů uvádí, že existuje nějaká oblast týkající se podpory vzdělávání žáků se SVP, ve které by potřebovali více informací. Tuto potřebu vyjadřovaly častěji ženy než muži, dále ředitelé venkovských škol, a zejména pak ředitelé ve věku do 45 let (97 %). Ředitelé by potřebovali více informací zejména v oblasti příkladů metodických postupů v práci s žáky se SVP (15 %) a v působení asistentů pedagoga (15 %). Třetí nejčastější oblastí zájmu je administrativa spojená s inkluzí (13 %). Učitelé pak potřebují více informací především v oblasti speciální pedagogiky (19 %), příkladů metodických postupů v práci s žáky se SVP (18 %) a informace o konkrétních druzích SVP (18 %). 78 % učitelů a 80 % ředitelů by uvítalo intenzivnější metodickou podporu poskytovanou pracovníky školských poradenských zařízení.

Podle 72 % ředitelů není nedostatek finančních prostředků na podpůrná opatření zásadní překážkou pro vzdělávání žáků se SVP. Jako hlavní nejvýznamnější překážku ředitelé uváděli nedostatek uchazečů na pozice asistentů pedagoga a speciálních pedagogů. Pro učitele je největší překážkou vysoký počet žáků ve třídě.

Spolupráci učitelů s asistenty pedagoga kladně hodnotilo 84 % učitelů.

ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ

Šetření ukázalo, že většina učitelů základních škol změny v podpoře vzdělávání žáků se SVP zaznamenala, nemalá část z nich však stále nemá jasno v tom, co konkrétně tyto změny přinesly.

Orientaci v legislativní úpravě mohou ještě ztížit opakované změny ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., které byly krátce po nabytí její účinnosti přijaty. Školám by pomohlo další vzdělávání v oblasti podpory vzdělávání žáků se SVP a zejména intenzivnější metodická podpora ze strany školských poradenských zařízení, po které školy dlouhodobě volají. Nedostatek finančních prostředků se po prvním roce fungování nové legislativy nejevil jako zásadní problém, tím je dle názoru mnohých ředitelů nedostatek zájemců o podpůrné profese ve školách (asistent pedagoga, školní speciální pedagog, školní psycholog). Nedostatečný počet uchazečů může souviset se způsobem financování, kdy jsou tyto pracovníci ve škole placeni prostřednictvím financování časově omezených podpůrných opatření vázaných na konkrétního žáka. Do budoucna by bylo vhodnější, pokud by školy na asistenty pedagoga, školní speciální pedagogy a psychology dostávaly prostředky v rámci financování platů ostatních pedagogických pracovníků.

Šetření také potvrdilo, že vzdělávání žáků se SVP není pro školy novou záležitostí, která by nastala v září 2016. Naprostá většina škol vzdělává tyto žáky dlouhodobě.

LITERATURA

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Statistické ročenky školství*. [on-line] [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/narodni-statistiky>
- Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání, Nadace Open Society Fund Praha, Českomoravský odborový svaz pracovníků školství. *Rok poté – Dopady reformy společného vzdělávání*. 2018. [on-line] [cit. 2018-05-17] Dostupné z: <https://cosiv.cz/wp-content/uploads/2018/03/ROK-POT%C3%89-dopady-reformy-spole%C4%8Dn%C3%A9ho-vzd%C4%9Bl%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD-2018.pdf>

KONTAKT

PhDr. Lenka Felcmanová, Ph.D.
PedF UK v Praze a Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání
Krásný život 286, 262 02 Stará Huť
e-mail: lenka.felcmanova@cosiv.cz